

Горги Поп-Атанасов

СЛОВЕНСКИ РАКОПИСИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО МУЗЕЈОТ НА СРПСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И ВО СРПСКАТА ПАТРИЈАРШИСКА БИБЛИОТЕКА

Српската православна црква моментално е најбогат сопственик на стари словенски ракописи во нашата земја. Скоро илјада стари ракописни книги се сместени во трезорите на Музејот на Српската православна црква и на Српската патријаршиска библиотека. Поголемиот дел ракописи се чуваат во Музејот на Српската православна црква, кој, според официјалната статистика е основан во 1954 год., а помал дел (околу 260 ракописи) е своина на Српската патријаршиска библиотека чие постоење датира од 1706 год. Ракописите во музејот се поделени на два дела: Музејска збирка и Груиќева збирка. Музејската збирка е постара, а Груиќевата е формирана од заоставината на проф. Радо-слав Груиќ.

За време на моето едномесечно истражување во овие две институции, иматели на словенски ракописи, успеав да прегледам околу педесет ракописи меѓу кои пронајдов 19 ракописни книги што потекнуваат од Македонија или пак се со македонска јазична редакција. Некои од нив, како Кичевскиот октоих од XIII век, се од непроценлива вредност и претставуваат важен извор за проучување на историјата на македонскиот јазик и македонската книжевност воопшто. Други пак се интересни поради записите што ги оставиле препишувачите или имателите за местото и времето на настанувањето на ракописот или за некој друг историски настан.

Целта на оваа статија не е да се даде детален опис на споменатите ракописи туку да се потенцира нивното македонско потекло, бидејќи некои од нив се водат во инвентарните списоци и во каталожните картотеки како „бугарски ракописи“ или како ракописи со „бугарска јазична редакција“. За да се исправи оваа невестина, даваме краток опис со наведување на сите позначајни записи. Притоа за ракописите со македонска редакција и за оние што се пишувани на македонски народен говор ги даваме и поважните јазични особености што ја потврдуваат нивната македонска провениенција.

I. РАКОПИСИ ВО МУЗЕОЈОТ НА СРПСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА

A. Музејска збирка

1. МСПЦ 28 — Посен триод, пишуван во Св. Гора во текот на 1654 г. од ѓакон Пахомиј. Редакција српска, ресавски двоеров правопис. Полууставно писмо, хартија 372 л., формат 310×210 мм, тескт 212 × 128 мм. Ракописот е илуминиран со знаменца и иницијали.

Водени знаци: Котва, слично Мошин 2093 (1630/40) и три полу-месечини, слично Николаев 187 (1643).

Содржина: Посен триод.

Записи:

На лл. 369' и 370 има послесловие во кое се спомнува дека ракописот е пишуван во текот на 1654 год. во Св. Гора.

л. 370 на долната маргина: „Мл̄ю въѣ ѡѣи сѣ̄ти поминанте мене грѣшнаго х̄с̄д̄а писца се̄е книги Пах̄омӣа іеродіа̄к. Исписа се въ келію ниже Кареа Бл̄говѣщеніа храма Ді̄внӣс̄а мѣста“.

Л. 372': „Повелѣнїемъ и промислѣ̄ вѣ̄нїемъ и иждивенїемъ сѣ̄вѣр̄никъ сїю книгѣ гл̄ени Трї̄одъ ф̄арїсева повеза Никодимъ ермона въ монастырѣ Хопову при іг̄менѣ и гд̄инѣ кв̄ Ісаи ермонах̄с, р̄скою многогрѣшнаго старца Кв̄ри въ скуте ѡвцаго д̄ховника Еласїа ермона. Въ мѣсто .з̄. ѣ̄. ч̄. а̄., кроу слоуц̄с̄ кѣ̄, а л̄не ӣ, ф̄емелїе̄ а̄и, индикѣ̄ ӣ, зл̄о число̄ а̄и, мѣ̄а ав̄ѣ̄с̄ д̄ дн̄ѣ̄“.

На истата страница друг запис: „Сї̄ Трї̄одъ постни монастыра Хопова“.

2. МСПЦ 43 — Житија и поуки, средина на XIV в., македонска редакција, хартија 223 л., формат 285 × 190 мм. Устав и полуустав. Има иницијали. Повез — дрво во кожа.

Содржина: Житија и поуки.

Л. 2 — Житие на Св. Антоние (без почеток)

Л. 47' — Мѣ̄а априла̄ а̄. дн̄ѣ̄ ж̄ие и ж̄изнь прѣ̄пѣ̄вн̄ы̄ж̄ Марї̄ж̄ С̄в̄уп̄т̄ѣ̄нн̄ы̄ж̄.

Л. 61 — С̄ѡ̄кр̄вненїе̄ сѣ̄го̄ І̄ѡанна Б̄г̄слава еже видѣ̄къ въ Патмѣ̄ остр̄овѣ̄.

Л. 79' — Мѣ̄а і̄сла̄а̄ въ .Ѧ̄. ж̄итие и изнь ие̄ въ сѣ̄ыхъ ѡѣ̄а нашег̄ѡ Ѧ̄е̄вдора.

Л. 169 — Главы добродѣтели прѣподвѣнаго ѿца нашего Ѳеодора.

Л. 192 — Житіе прѣпѣвно^г ѿца на^шего Панаіа Великаго съписано Іѡанномъ Кѡловомъ.

Л. 217 — Извраніе мало ѿ житіа стѣ^о ва на^пшего Андреа Ародиваго Хѣ^с ради.

Записи:

На л. 73' — запис на преписувачот: „Ѣви, Ѣви ѿ дѣше мога коли^к стѣ^х вѣдет на сраше сѣде прѣмѣтѣви вѣко Хѣ не призрѣн“.

Л. 222 — „Ѣиа книга митролита Белеградскога кѣ Илариѡна“.

Поважни фонетско-правописни црти:

1. Јусов ракопис со употреба на двете носовки и двата ера.

2. Замена љ > о (ретко): цѣковъ (л. 2), тогда (л. 2'), ѡвѡвъ (л. 3'), начѡтокъ (л. 6'), тожѣ (л. 10').

3. Замена љ > е (често): изшедь (л. 3), старецъ (л. 3), весь (л. 52), трепетень (л. 51') и др.

4. 3 pl. aog. -шѡ и -шѡ.

5. Употребува s и z со цртица: ползѡ (л. 2), зѣло (л. 2'), подвизѣ (л. 3), поврѡзи (л. 51), кнѡвоу (л. 148), постизаеть (л. 218).

6. Малата носовка ја среќаваме во две графички варијанти: ѡ и ѡ.

3. МСПЦ 53 — Кучевишки минеј, 1622 год., српска редакција, хартија 197 л., формат 307 × 207 мм. Полууставно писмо.

Има знаменца и иницијали. Повез — дрво во кожа.

Содржина: Службен минеј за септември.

Записи и цртежи:

Од внатрешната страна на првата корица е нацртан Кирил Пејчиновиќ. Над цртежот има натпис: „Кѡрилъ ѿ Теарце Аризановъ мѣчителъ“. Од десната страна на Кирил, малку подолу, е нацртан монах кој во десната рака држи кошница. Натписот над него гласи: „шѡ е Арсениа будалината Теаречка“. Во долниот крај има уште три цртежи и запис: „Рѡка пише ама брише“.

Л. 1 — „Ѣиа книга Архистратига храма Гавриѡла“.

Л. 9' — цртеж на св. Никола.

Л. 10 — „Ѣ Баняне Владѣсавъ Подѣѣ писѡ овцѡ“.

Л. 78' — „Да се знае ѡ какѡ беше равъ ежи“.

Л. 81—83 — „1905 лето августъ 15-ти. Турци Арнаути опколия манастира да плѣна и да ги изгора со свемъ народа. Тогава беше со-

боръ манастирски. Наротъ имаше до 3.000 хилади човечки души: отъ Тетово, отъ Гостива[р]ско, найвише блъгари и сърби¹. Отъ Скопѣ имаше и отъ Тетовска каза — отъ селата. Стоеха затворени 5 дена на моасере. Храната свичка отъ манастира се даваше. Жито се похарчи 82 товари, вино — 8.000 хиладе оки, ракиа — 3.500 хиладе и петстетине оки. И 14 волови, 2 биволи, 48-мъ овци и кози, масло марсно — 60 оки, сирене — 150 оки, ориисъ 100 оки, зарзавагъ бовчалокъ купенъ — 6 товари а манастирски бавчалокъ башка. Благодарение на Негов. Императорство Величество нашия татко Султанъ Абдулъ Хамитъ и неговите чиновници освободиа манастира и народа ъа не стана никаква жертва. Народа го пуснаха мирно и тихо. Воина пристигна 300 конаци, до 2.000 хилади (sic) пешаци. Арнахути имаше 7.000 хиладе души около манастира. А воината влезе натра, во манастиръ. Со воината беше Галибекъ Алаи комендаръ. Богъ да поживи тахиви чиновници. Съ името царско свичко помиири во манастира и со Арнаутите. Арнахутите си отидоха засрамети“.

Л. 121' — „Помени г^ди Димитриа и мати Стана и Макариа“.

Л. 185' — „Теарце Ярсениа виде чатилс“.

„8вы зли изводе кожны“ (запис на препишувачот).

Л. 186 — Цртеж на св. Никола.

Л. 197 — „Още молим сѧ и о благочести родители“.

Л. 197' — „Изволеніемъ ѡца и поспешеніемъ сѧа и съврѣшеніемъ стго д^ахъ сѧписа се сы Минѣи се ѡкѡпомъ злата въ Ха ба бловѣрнаго ра бѣиа к^в Аврама кутревичевица и приложї и цркви славны архистратигъ Ми хаила и Гавриила и кто е же ѡнимити да мѧ не сѧпарникъ славни архистрати на страшноомъ сѧдиши въмѣсто мѧти. Бѣ лѣ ·ѡ·ѣ·лѧ·, мѧа ноемвриа ї днѣ 8 Кѡчевицѧ“.

„Повелѣнїемъ въ сеосщеннаго митрополита Скопскаго влѣы к^в Гумешна“.

Од внатрешната страна на последната корица има повеќе невешти цртежи и следниве неколку записи: „Въ лѣто ѡѣлѧ вѣ товръ пше нице цѣною сревра ·х· аспри“; „Писаль Ярсенїа“; „Ако мѧ досади“; „Дне грешанъ и недостоенъ“; „Свещеномонахъ Неротен 1898 год.“.

Последниот запис е пишуван со молив.

1) Извесно е дека Македонија во почетокот на овој век, кога наста-
нал овој запис, била постојано под ударите на шовинистичките пропа-
ганди на соседните земји. Имено, под влијание на овие пропаганди запи-
шувачот ги претворил Македонците во „Блѣгари и сѣрби“.

4. МСПЦ 138 — Четвороевангелие, крај на XV почетокот на XVI век, македонска редакција, полууставно писмо, хартија 1+293+2. Знаменца и иницијали. Повез — дрво во кожа.

Воден знак: Вага, слично Briquet 2536 (1492).

Содржина: Четвороевангелие.

Поважни ортографско-фонетски особености:

1. Јусов ракопис со употреба на двете носовки и двата ера.
2. Замена њ > њ (ретко): влѣхѣв^ѡ (л. 7'), кожѡ (л. 236'), црѣковѣ (л. 236').
3. Замената њ > ѣ е честа.
4. Две носовки една по друга секогаш -жѡ.
5. Мешање на носовките со еровите: шестдесѣтъ (л. 31).
6. Употребува s: вѣстрѣсати (л. 27), мнѡси (л. 28), стѣсѡ (л. 82), врѣси (л. 237), носѣ (л. 246) и др.

Б. Груиќева збирка

1. МСПЦГ 19—Апокрифен зборник на Аџи Баба даскал, XVIII и XIX век, македонски народен говор. Хартија 49 л., формат 160×110 мм, Немарен полуустав. Повез — дрво во кожа.

Содржина: Апокрифен зборник.

Ракописот е пишуван од две раце. Првите пет листа (почетокот на ракописот недостасува) се пишувани од раката на Аџи Баба даскал а од л. 10', од каде што почнува Дамаскиновото слово за св. Ѓорѓи, па сè до крајот пишува друга рака.

Записи:

Л. 5' — „Пише^х и плаче^х га хаџи Баба даскалѣ ѢтопанѢ терѣзна овѣ Ѣ Ѣтанѡвѣ, Ѣ Нови Римѣ“.

Л. 6 — „Тале гледаѣѣ Наѣдовѣ на шѡа кнѣга ѣ реѡеѣѣ ѡѡ да го прѡстѣѣѣ ѢѢѣ Баба даскалѣ ѣ ѡѣ ке гледа на шѡаѣ кнѣга паѡѣ да речѣтъѣѣ ѡѡ да го прѡстѣѣѣѣ ѡѡ царство небесно Талета ѣ ѢѢѣ Баба ѡѡ да го прѡстѣѣѣѣ“.

Поважни фонетско-правописни црти:

1. Употребува графем ѣ за ѣ и ѣ: люѣе (л. 3), свеѣа (л. 3') и др.
2. Употребува графем ѡ: хаѣи (л. 5'), целате (л. 12).
3. Употребува малиот ер за изразување на ј: ѡѡѣ (л. 2'), доѡѡѡѡѣ (л. 2'), хаѡѡѡѡѣ (л. 5).
4. Редукција на а и о: гѣѡѡѣни (л. 11), вѡѡѡѡѣѡѣ (л. 11' — нам. војската), да гѣ (л. 11' — нам. да го), гѡѡѡѡѣѣѣ (л. 12), тѡѡѣ (л. 12), вѡѡѡѣѣѣѣ (л. 12').

2. МСПЦГ 154 — Зборник, пишуван од монах Атанасиј и монах Никандр во Хилендар во 1811 год., редакција руско-словенска, хар-

тија 195 л., формат 232 X 164 мм, брзопис. Знаменца и иницијали. Повез — дрво во кожа.

Воден знак: Амблем со круна.

Содржина: Зборник.

Л. П — Предговор во кој се кажува дека ракописот е пишуван во Св. Гора, манастир Хилендар, во 1811 год.

Л. 3 — Предвѣдомленіе ѿ сочитинителя (sic) книги сѣл.

Л. 7 — Предисловіе на книгѣ сѣю.

Л. 12 — Цвѣтъ ѿчѣскихъ книгъ.

Л. 13 — Крѣны селным или Цвѣты прекрасным.

Л. 28 — Часть втораа. Собраніе ѿ житіи ѿчскихъ, ѿ Пролога и ѿ Патерика Печерскаго.

Л. 49' — Часть третая. Ѫ заповѣде вѣиныхъ и ѿ добродѣтелехъ.

Л. 109 — Сѣи нравозчителныя вопросы и ѿвѣты всепѣчѣйшаго и вѣдѣноуеннаго оца Θεодора Оушакова Ганаксарской пѣстыни игѣмена.

Л. 111 — Касіліа Великаго наставленіе монашествующимъ какъ въ келіи быти сѣлау полезно и дѣеспасително.

Л. 117 — Етъ взѣ почившаго влѣженнаго Тухона епѣпа Задонскаго наставленіе новоначанымъ монахомъ.

Л. 119 — Ко стыхъ оца нашего Германа патрїарха Кѡнстантина града стѣхи.

Л. 123 — Ѫ житіа преподобнаго оца нашего Касілія Новаго, виденіе Григорїево и повѣствованіе влѣженія Θεодора ѿ митарствахъ.

Записи:

Л. 121' — „Сѣю книгѣ крѣны селным писалъ прѣбезаконный мон. ЯѢанасій и проситъ слезно мѣтвѣ дѣшѣ его грѣшнѣй а ѿ а г“.

Л. 194' — „Написахъ сѣя ѿ житія сѣаго Касілія Новаго и ѿ видѣнїя оученика егѡ сѣаго Григорїя ѡже вѡрѣтают ся въ великой книги ѡже именѣт ся Великая Четь Миней. Иѡкѡже пишет ся в житіи сѣаго Касілія Новаго, на концѣ: мѣа марта 26 де. ОѢ тои глаголю книзѣ Великои Четь Миней вѡрѣтают ся сѣя. И ѡже ѿ нея прѣписанная, прѣписахъ азъ оубогїи Никандра монахъ. Етъ лѣто * а ѿ ѿ-го. Ксѣхъ же молю сѣя прочитующихъ прощенїю насъ сподобляйте“.

Од внатрешната страна на задната корица — „Сей монахъ Герасимъ из Ст. Гора пришелъ у нашъ мнѣыръ Раваницѣ ѡже естъ под Крїлоу Фрушкїа Гори идеже почиваютъ моци сѣаго княза Дазара Сербскаго. Мѣа октомвра 28, лѣта 821“.

3. МСПЦГ 167 — Пролог за јануари-јуни и „Ксантопулово събрание“, пишуван во Св. Гора во 1670 год. Српска редакција, хартија П + 339, формат 380 × 245 мм. Писмо полууставно. Има знаменца и иницијали. Повез — дрво во кожа.

Воден знак: три полумесечини.

Содржина: Пролог и „Ксантопулово събрание“.

Записи:

Л. 97' — „Бѣниман ѡ читателю аще ѿ вѣ четет се сѣ рѣдѣ, аще нѣ вѣ чти въ кѣ сице: въ тѣже дѣнь памѣ прѣбнаго оца наше“.

Л. 337' — „Гіе сѣѣ и дѣполъзныи книги исписашѣ въ Сѣткѣй Горѣкѣ ѿѡна въ скитѣкѣ глѣмѣкѣ сѣѣ Анна повелѣнїе и ижївенїе срезва сїѣнно-инѡка кѣ Евсеѣѣѣ Хоповца въ лѣкѣ з · ѣ · о · н. Чѣрта роука расодера ѿнтонїѣ ѿѣмонаха“.

Л. 338 — „Гіе сѣѣ ползнїе книги саписа се ва Сѣѣи Горѣ“.

4. МСПЦГ 234 — Четвороевангелие, средина на XV в., српска редакција, хартија 135 л., формат 283×210 мм. Полууставно писмо. Знаменца и иницијали. Повез — дрво во кожа. Потекнува од Скопје.

Ракописот е доста оштетен од влага, особено во горниот внатрешен дел. Целиот трети кватернион е скинат. Останат е сосема мал дел од левата маргина.

На многу места има округол печат со натпис: „Българско търговско агентство вѣ Скопие“. Значи ракописот бил своина на ова трговско агентство, а тоа агентство по секоја веројатност имало и други ракописи зашто на неколку места некој забележал со црвен молив „№ 9“.

5. МСПЦГ 247 — Четвороевангелие, крај на XIII век, македонска редакција, пергамент 2 л., формат 330×240 мм, текст 220×150 мм. Уставно писмо. Има знаменца и иницијали. Без повез.

Содржина: Четвороевангелие.

Записи: На посебен лист некој запишал со син молив—, [О]дломци Четворојеванѣља — рукопис македонске редакције на пергамену из XIII—XIV в. Из манастира Лепавине 1908“.

Поважни фонетско-правописни црти:

1. Замена њ > ѡ : тогдѣ (л. 1).
2. Замена њ > ѣ : прошѣше (л. 1 — двапати), шѣше (л. 1), конѣ (л. 1').
3. Употребува з : нозѣк (л. 1), стѣкѣѣ (л. 2), звѣрѣми (л. 2').
4. Јотирано ѣ не се среќава.

6. МСПЦГ 3-I-65 — Елеосвештение над болен монах, втора половина на XIII в., српска редакција, рашки правопис. Пергамент 72 л., формат 165×110 мм. Писмо уставно. Има иницијали. Повез — нов, картон во кожа. Ракописот е конзервиран.

Записи: Л. 9 — „Ову сам књигу нашао у цркви св. Атанасїја у Премки код Кичева и предао Музеју у Скопљу као траг дух. културе Брсѣѣѣѣѣ. Јула 1926 г. Т. Смиљанић Брадина“.

На повеќе листови стои печатот на Музејот на Српската православна црква. Печат на Музејот во Скопје каде Т. Смиљаниќ го предал ракописот на чување во 1926 год. — нема².

7. МСПЦГ 3-I-89 — Мало зборниче од Прилеп, средина на XVIII век, српска редакција, хартија 42 л., формат 158 × 107 мм. Писмо полууставно. Повез — кожа.

Содржина: Зборник.

Л. 1 — Страсти гдѣ нѣго ѿса Хрѣта коль много пострада начьнѣ ѿ врьтограда ГѣѠ-симанскаго до смърти на крѣѣкѣ.

Л. 19 — Главизни в кратцѣк изложени ѿ штатничѣ стѣни оѣца дѣшеползній съ ваниманѣемъ прочитающимъ.

Записи: Л. 39 — „Ѡія книга ѿ Прѣлепѣ ѿ попа Никола“.

Истиот запис е повторен и на л. 39'.

8. МСПЦГ 3-I-97 — Каноник, XIV и XV в., редакција: македонска и српска, хартија и пергамент 69 л., формат 175 × 130 мм. Писмо: полуустав и калиграфски устав. Има иницијали. Ракописот е конзервиран. Повез — конзервиран, со делови од стариот повез.

Првите 11 листови се од хартија, а останатите — од пергамент.

Текстот од л. 12 до л. 59' заклучно е од македонска јазична редакција. Српска редакција се првите 11 листови (хартија) и последните десет (пергамент).

Македонскиот текст и првиот дел на српскиот се пишувани со полууставно писмо додека при вториот дел на српскиот текст е употребен калиграфски устав.

Поважни особености на македонскиот дел од текстот:

1. Јусов ракопис со употреба на двете носовки и двата ера.
2. Замена ѣ > Ѡ (ретко): тожѣ (лл. 18', 28), ѡвовоѣж (л. 32'), смѡкѡвница (л. 37), цѣѡковъ (л. 43').
3. Замена ѡ > ѡ (често): вѣсь (л. 18), тѡроѣць (л. 20), зѣменъ (л. 23'), прошѣ (л. 26), двѣрь (л. 32') и др.
4. Мешање на големата носовка со еровите: тѣѡѡѡ сѡ (л. 20), сѣѡѡносьшноѡ (л. 24)³.
5. Две носовки една по друга секогаш -ѡѡ.
6. 3 pl. аог. -шѡ и -шѡ.
7. Употребува ѡ: недѡѡи (л. 23), приѡѡи (л. 26), проѡѡѡѡѡѡ (л. 34), виѡѡѡѡѡѡ (л. 48') и др.

9. МСПЦГ 3-I-110 и 227 — Кичевски октоих, средина на XIII век, македонска редакција. Пергамент 66 л., формат 300 × 195 мм. Уставно писмо.

²) Директорот на Скопскиот музеј Рад. Груиќ бил повикан во текот на 1936/1937 год. за професор на Богословскиот факултет во Белград. Тогаш заедно со себе тој ги однел и ракописите што се чувале во Музејот, а подоцна ги подарил на Музејот на Српската православна црква.

³) Според проф. Вл. Мошин (Македонско евангелие на поп Јована, Скопје 1954, стр. 23) мешањето на носовките со еровите е еден од бележите по кои ги распознаваме македонските текстови.

Ракописот е доста оштетен. Недостасуваат многу листови, а од некои се останати само мали парчиња. Самиот пергамент е грубо обработен со многу дупки низ листовите. Сочувана е задната корица од стариот повез во вториот дел на ракописот (пет листа) што се чува под бр. 227 додека првиот дел со сигнатура 3-I-110 (61 листови) има нов книговрзнички повез од кожа.

Овој ракописен октоих е најден од Тома Смиљаниќ Брадина во 1926 год. во црквата на с. Премка, Кичевско, заедно со други стари ракописи меѓу кои и ракописот МСПЦГ 3-I-65. Најдените ракописи биле предадени од пронаоѓачот во Скопскиот музеј за чување и проучување.

Сличен запис како при ракописот МСПЦГ 3-I-65 има и врз овој ракопис (л. 52) но за жал неговите најважни делови се избришани. Можат да се читаат само почетокот и крајот на записот каде што се кажува дека ракописот е најден во црквата во с. Премка, Кичевско, во 1926 год. од Тома Смиљаниќ Брадина.

Поважни фонетско-правописни црти:

1. Јусов ракопис со употреба на двете носовки и двата ера.
2. Замена љ > о (често): золѣ (л. 2'), вопиѣща (л. 4'), совокѣленѣ (л. 23') и др.
3. Замена љ > е (често): конеѣ (л. 5'), денеѣ (л. 9), оумерша (л. 20'), лестѣ (л. 42), теинѣмѣ (л. 46').
4. Употребува з: носѣк (л. 20), нижѣтелѣ (л. 31), свѣрѣк (л. 42), взвѣлаа (л. 42').
5. Во 1 pl. praes. се среќава завршок -ме: имаме (л. 30) и сл.

II. Ракописи во Српската патријаршиска библиотека

1. СПБ 73 — Четвороевангелие, втора половина на XV в., македонска редакција, хартија П+173 л., писмо полууставно, формат 260 × 195 мм, текст 202 × 130 мм. Илуминиран е со знаменца и иницијали. Повез — дрво во кожа.

Воден знак: ножица, слично В.iquet 3675 од 1471 год. и 3676 од 1473 год.

Содржина: Четвороевангелие.

Од фонетско-правописните особености поинтересни се следниве:

1. Јусов ракопис со употреба на двете носовки и двата ера.
2. Мешање на еровите со големата носовка:
  - а. љ > ж: сѣ^хмѣици (л. 14), дѣ^хѣрѣ (лл. 15, 15'), лѣ^пжесѣѣства (л. 22'), сѣ^тнѣкѣ (л. 120') и сл.
  - б. ж > љ: нѣ^ддит сѣ (л. 16), нѣ^джѣици (л. 16).

в. ѡ > ѡ: мѡзды (лл. 14, 15'), рѡцѣте (лл. 15, 73), пришѡ (л. 18),
изѡшѡ (л. 18'), вѡременѡнъ (л. 19), противѡнъ (л. 21'), слѣпѡцѣ (л. 22'),
невѣрѡнъ (л. 25), длѣжѡнъ (л. 26').

3. Мешаѡе на ѡ со чѣ и е:

а. е > ѡ: вѡдѡтѡ (л. 14), менѡ (л. 14), оубѡитѡ се (л. 15), естѡ
(л. 15), ѡси (л. 15'), вѡрѣцѣтѡ (л. 16'), жѡ (лл. 17, 18'), конѡцѣ (л. 18),
пѡцѣ (л. 20'), сѣѡ (voc. sg. одъ сѣнѣ — л. 22'), пришѡѡцѣ (л. 121),
ѡстѡ (2 pl. одъ вѣти — л. 122).

б. ѡ > е: твѡретѣ (л. 16'), погѡветѣ (л. 17), кнѣси (л. 121').

в. чѣ > ѡ: женѡ (dat. sg. — л. 27).

г. ѡ > чѣ: хѡдѣтѣ (л. 15'), кнѣси (л. 119).

д. е > чѣ: правѣнѣици (л. 19), старѣцѣ (лл. 22, 24).

4. Замена чѣ > о: тогдѡ (л. 15'), кротѡ (лл. 16', 123'), тѡгдѡ (л. 17),
крѣпокѡ (л. 21'), цѡкѡ (л. 26), пѡтокѡ (л. 120'), кнѣгѡчѣи (л. 123).

5. Замена ѡ > е: вѣсѣ (л. 73'), швѣцѣ (л. 26), длѣженѣ (л. 26'), си-
ленѣ (121') и др.

6. Употребува з: змѣѡ (лл. 14, 73'), врасѣи (л. 15), мнози (л. 17),
кнѡзи (л. 17'), прѡсѣкѡшѡ (л. 18'), помѡзи (л. 22'), трапѣзи (л. 22'), дрѡзи
(лл. 23', 159'); сѣзѣжѡ (л. 24), пѣнѣзѣ (л. 26').

7. 3 pl. аог.-шѡ и -шѡ.

8. Јотирани а и е само во почетокот на зборот.

2. СЛБ 163 — Зборник, XV в., македонска редакција, хартија
328 л. (при пагинацијата се повторени лл. 77, 264, 288 и 298). Полу-
уставно писмо, формат 238 × 165 мм, текст 160 × 95 мм. Има знаменце
(л. 2) и иницијали (црвени со флорални украси и обични).

Повѣз — дрво во кожа.

Ракописот е пишуван од две раце.

Содржина: Слова, поуки, житија и др.

Л. 2 — Прѣсловѣе еже къ евреѡ посланѣ сѣгаѡ аѣла Павла поѡученѣе.

Л. 3' — Сѣ вѣѡ починаѣ тѡлкованѣе Іѡанна Злѡу.

Л. 118 — Тѡлкованѣе вѣрнаѡ ѡ ѡма рѣѡ ѡеѡритѡво.

Л. 156 — ѡ причѡ сѣписанѣе Сѣѡла Янѡѡа дрѡзѡи мнѣвшѣе ѡко сѣ
Іѡана Дѡмаскѣна сѣѡло пѣснѡтворѡца еже ѡ звѣре нариѡаемѡи Сѡтеѡни и Сѡхми-
лата причѡ 'ѡ' къ цѣѡ индѣискомѡ вѣпрѡсѣ.

Л. 197 — Ъ книги влженаго Антиоха.

Л. 276 — Повѣ^с чю^д вывши въ хрѣ прѣвѣтїе вѣци въ свитѣли глѣмѣни великаа застѣпница въ великии и новыи вторнѣи.

Л. 277' — Житїе ѡца Пафнѣтїа. Ѡ Херимонѣ посипавшѣ се вратѣ. И ѡ змершїи ѡ жежыи и ѡца Икова и о Стефанѣ иже ѡ падшимъ.

Л. 284 — Ѡ житїа ѡца Пахонїа.

Л. 294 — Иже въ стѣхѣ ѡца наше Мазима исповѣнїка — слово пѣнїчьско. Ъъпроси и ѡвѣты.

Л. 315 — Прѣданїе оуставѡ иже кроме монастырска^ѣ оустава живѣщїи сырѣ^ч скѣпѣнїѣ правило въседнѣвно иже мы прїехѡ^д ѡ отецъ наши иже и зде да изложїи произволѣжцимъ.

Записи: Л. 306' (запис на препишувачот — I рака) — „Ижжно е писати из два извода. Овскакателе глѣ прѣхѡци“.

Поважни правописно-фонетски прти:

1. Јусов ракопис со употреба на две носовки и двата ера.

2. Замена ъ > о (ретко): послѣдокъ (л. 4), тои (л. 9').

3. Вокализацијата на малиот ер (ь > ѣ) е честа.

4. Мешање на големата носовка со еровите:

а. ъ > ѡ — тѡлкъ (л. 58), мръзѡ (л. 185).

б. ѡ > ѡ — врашѡнъ (л. 296'), пришѡи (л. 245')

5. Употребува з: дрѣзы (л. 156), звѣре (л. 156) и др.

6. Две носовки една по друга секогаш -ѡѡ.

7. При втората рака се среќава замена ѡ > оу: имоуца (л. 285), моужи (л. 285').

8. Интерпункција: точка, запирка, три точки.

9. Надредни знаци: титла, акцент, кендема, спиритуси.

3. СПБ 243—Псалтир, XVI в., српска редакција, хартија I+263 л., формат 130×90 мм. Полууставно писмо. Има иницијали. Повез — дрво во кожа. Ракописот е конзервиран.

Потекнува од Лешочкиот манастир (тоа е забележано во инвентариот список на Патријаршиската библиотека).

Содржина: Псалтир.

Записи: Л. 261 — „Писахъ ѡзѣ грешни Николча. Мاستило, мастило поѡси, перо свидоухъ. Мастола, мастило да видишь пише ли“.

Л. 219' — „Пишемъ азъ Дотете много животь и зраве“.

Л. 238 — „Горго каѣашъ да ми дадешъ хлѣбець пазарски...“.

Л. 255 — „Комуѣ мръкнѣтъ вчѣ да пие вожѣрова семена прежѣ санца ѣ зръна“.

4. СПБ 245 — Зборник, XIX век, македонски народен говор и црковно-словенски јазик, хартија 102 л., формат 170×120 мм. Конзервиран. Повез — дрво во кожа.

При пагинацијата е повторен л. 41. Вториот лист означен со бројот 41а е ставен на погрешно место. Тој треба да стои по л. 12.

Содржина: Зборник.

Од л. 1 до л. 25' и л. 41а, кој треба да стои по л. 12, се дадени дваесет митарства на македонски говор.

Од л. 26' почнува текст на црковно-словенски јазик:

Л. 26' — Молитва Василиа.

Л. 38' — Ѓ Мѡѡѡа зачало ѣ Ѣванѣелие.

Л. 42 — Молевное пѣнѣе ѡ недѣжнихъ.

Л. 51' — Мѡтѡва на всѡкѣю немошъ.

Л. 52' — Мѡтѡва стѣхъ седми ѡтровокъ на немошнагѡ и не[т]мѣцнагѡ.

Л. 55' — Мѡтѡва ѡ вчестъ призора.

Л. 58 — Мѡтѡва глаголемаѡ на всѡкѣ вол <ѣ знъ> смертоноснѣю скотовъ.

Л. 61 — Мѡтѡва во еже блѡсловити стадо.

Л. 62' — Пѣнѣе за вѣзрѣвание.

Л. 64 — Молитва Іѡана Златѡстаго.

Л. 70' — Молитва за волаца.

Л. 71' — Ѣванѣелие ѡ Дѣки зачало ѡ.

Л. 73' — Канѡнъ стѡлъ вѣда.

Записи: Л. 1 — „Ѓ Днчица Јѡрамъ . . . година вежено“.

Л. 95' — „Сие книгѣче Самоѡлѡ еромонаѡа ѡ манастирѡ съѣ Ятѡнасиѡ“.

Л. 97' — „За свѡлка болѣзна немоштѣтѣ има вѣ таѡ книга 1904 лето“.

Поважни ортографско-фонетски црти:

1. Употребува графем ц: манци (л. 8'), меанцие (л. 9) и др.

2. За изразување на ģ и ģ се користи графемот ĥ: тѣѣни (л. 10'), калѣѣерѣ (л. 11), неѣѣѣте (л. 13'), праѣѣа (л. 15), плаѣѣни (л. 16').

3. Се среќава членување: оумотѣ (л. 3) и сл.

4. Групата -ѣе се изразува со обично н во комбинација со ѣ: пѣнѣѣ (лл. 9, 23), ѡденѣѣ (л. 23). На ист начин се изразува и -ѣе: нокѣѣ (л. 15).

5. Употребува s: сло (лл. 13', 14), смѣни (л. 17) и др.

6. Употребува акценти поради што може да послужи како извор за проучувањето на акцентските системи во македонските народни говори.

5. СРБ 248 — Службеник, Втора половина на XVI век, македонска редакција, хартија I+114+1 л., формат 200 × 150 мм, текст 135 × 105 мм. Писмо полууставно. Има иницијали. Повез — картон во кожа. Ракописот е конзервиран.

Содржина: Службеник.

Записи: Л. 7—17 — „Изволениѣ ѿца и сѣа и стѣго дѣа во троци единаго ѿ славиѣ. И повелениѣ раба вѣѣа Иакова а по провищѣ стѣго архааггла Михаила иже ѿ на прѣ мѣстѣ ѿ Галичи кѣ чти и кѣ похвалѣ гѣ вѣ и во споминанію его. И по смѣрти (тука има прекин на записот бидејќи недостапуваат листови) вѣчноу бог да и была емѣ память. И хто вы сѣѣѣ ей дрѣзнѣти а ѿдалити си сѣзжебни ѿ храма стѣго <ахагга> Михаила навѣтомѣ вѣссоскимѣ да вѣдѣ прока <... стѣ ѿ> ѿ и иѣ иже во Никеи. И вѣдѣ таковимѣ чакомѣ злочинѣ сѣ имѣти на сѣдѣ прѣ господѣ богѣ въ пришествии его аминѣ. ѿци честнии, молитѣ га вѣ да милости вѣдет на мене грѣшнѣго во дѣѣ сѣнѣй, аминѣ“.

Поважни ортографско-фонетски црти:

1. Јусов ракопис со употреба на двете носовки и двата ера.

2. Замената ч > ѿ е ретка: воложивѣ (л. 6'), сѣвокоуплени (л. 75'), жрѣтовѣникѣ (лл. 4 и 7). При последниот збор имаме вокализација на фиктивен полуглас. Според проф. Вл. Мошин фиктивните полугласови се јавуваат во македонските текстови⁴.

3. Погрешна замена ѿ > ѣ (антимакедонизам): вѣчноѣ (л. 6).

4. Замената ѣ > ѣ е честа.

5 Употребува ѣ.

6. СРБ 251 — Поменик на манастирот „Св. Јован Бигорски“, 1869 год., хартија I+30+11, формат 220 × 155 мм. Типографски устав. Повез — картон во кожа.

Содржина: Поменик.

Овој поменик настанал од 1869 г. па сѣ до 1919 год. Има доста неиспишани листови. Спроти имињата често има допишувано објаснувања од каде е лицето, неговото фамилно име, кога и каде е убиено и сл. Така на л. 6 спроти името „Гамонѣ ѣромонахѣ“ е допишано „отѣ Дѣшовски манастирѣ 1887 год.“. На л. 9 спроти името „ѿѿѿѣ ѣреѣ“

⁴) Владимир Мошин — Македонско евангелие на поп Јована, Скопје 1954, с. 23.

е додадено „Св. Лазаропо[ле]· үвиенъ въ лѣто 1884 юлий 20“. На л. 21 кон името „Стефан“ е додадено „Гържоски ѿ Гелце“, а кон името „Тодоръ“ — „Иодроски ѿ Тресонче“.

Најчесто се среќаваат имиња на лица од селата: Лазарополе, Галичник, Дуф, Стеблево, Корчишта, Дебар, Битуше, Долгач, Маврово, Селце, Тресонче, Ничпур, Беличица, Бродец, Сушица, Јанче, Мелничани, Папрадници, Банишча, Тетово, Вапа, Гари и др.

Записи: Л. I — „Да се знаетъ що сѣй „Бѣчний поменикъ“ се преписал ѿ старо на ново во времето на игѣменството архимандрита Харитона. Въ лѣто ѿ Хрѣта ≠ аѿѣѣ“.

Л. 26 — „Йованъ Стефановъ отъ село Долно Косоврасти 1905 г. февр. забѣлешка: две имиња се запишани по половина Парѣсиа на дрѣги споменикъ, ако доплатитъ да се записитъ на дрѣги споменикъ. Ако доплатитъ да се записитъ на сѣшиа споменикъ — во двата“.

Л. 29' — „15 октомврий 1911 год. записани вечни парусии въ время на игумена Партения иеромонаха“.

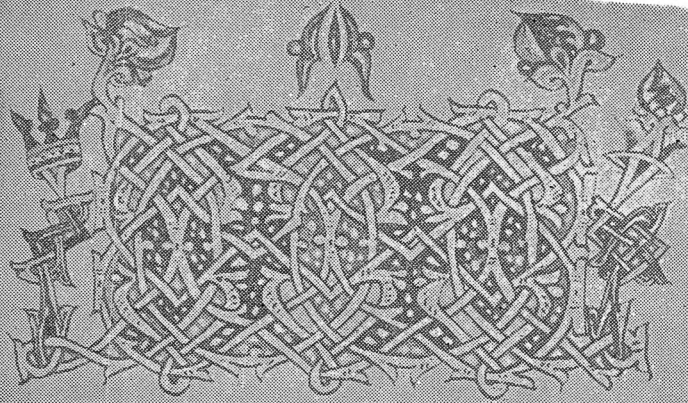
Л. 30 — „Записани вечни парусии въ врѣмето на егумена ером. Партения мон. св. Иованъ 1916 год.“

Во овој Поменикъ се запишани стотици македонски лични имиња а исто така многу имиња на населени места ширум Македонија, така што може да послужи како драгоцен извор во научната работа на нашите ономастичари.

ШЕ. И ПРАВЕДИНЦЕ. С ТРА
 БОУИ БОУРІА СЪ ГОНЕЦІИ
 ГИТЬ САНГАЛЬШЫЕ КНИ
 ДОБРОТО СЪНУ РИЦІА ГРЬ
 ШЬ ДЪШН. ДЪ. Е. ДА.
 ДА БИ СІС КЪ ТОЛД.
 БА БКА ДА Б А Г О У С И Ч А
 У А И Ш П Р Б Т І Б Т А И. И
 С Т В У О Н И Б О Н У А И Я Б А И
 І А Д А Р Л Е Ш Е Г Л С. Б С А В Ш А
 К А С У Ц Е Б А Б У П О Д А І О Ш
 А Н О Г Ъ М А Н С Ъ Б Л А К П Ы Н Т
 У С І П Р Е Ч У Ш Т А И. С Л Е Ж В Е
 К А. П А С А Д С Е С А Б У Ш И
 А Т А Н Т Е А Л І Ш И Ш А Г А Н
 К А И К А У С К А А Д Ы С А Л
 Ш І Н Н І С.
 К А Л Л Б Н О Р І Г Р І С І К

Рукопись Копия
 из библиотеки св. Петра
 в г. Петербург
 в 1766 году
 по списку с
 оригинала в г. Копенгагене
 в 1766 году

МСПЦГ 3-1-65 — Елеосвещение над болен монах, втора половина на XIII в., л. 9

ВЪ СЛОВЕ СЖЕ КЪ СЕВЪ ПИСАНЕ

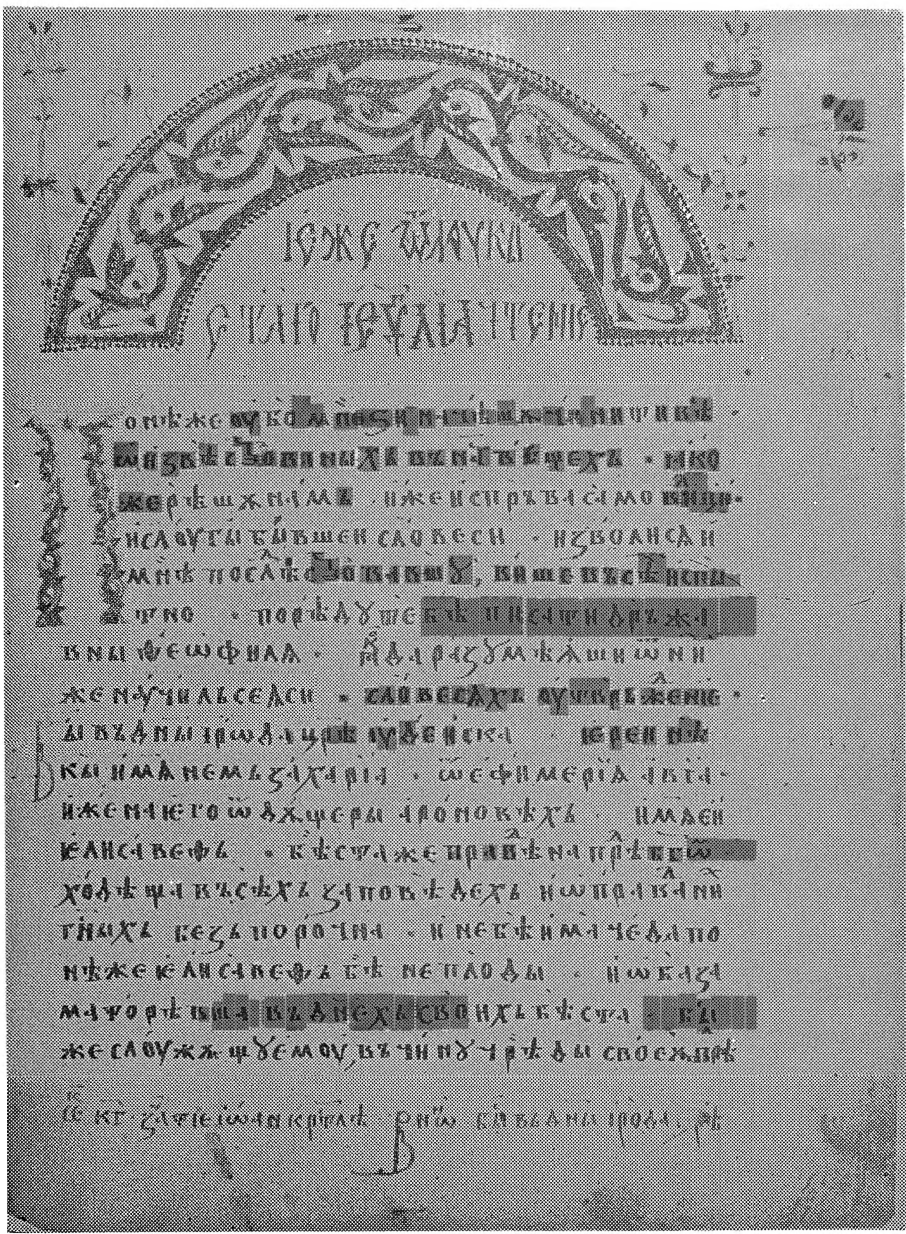
34V

СЖЕ МОСТА ПЕРВА ПРОУЧЕНЕ

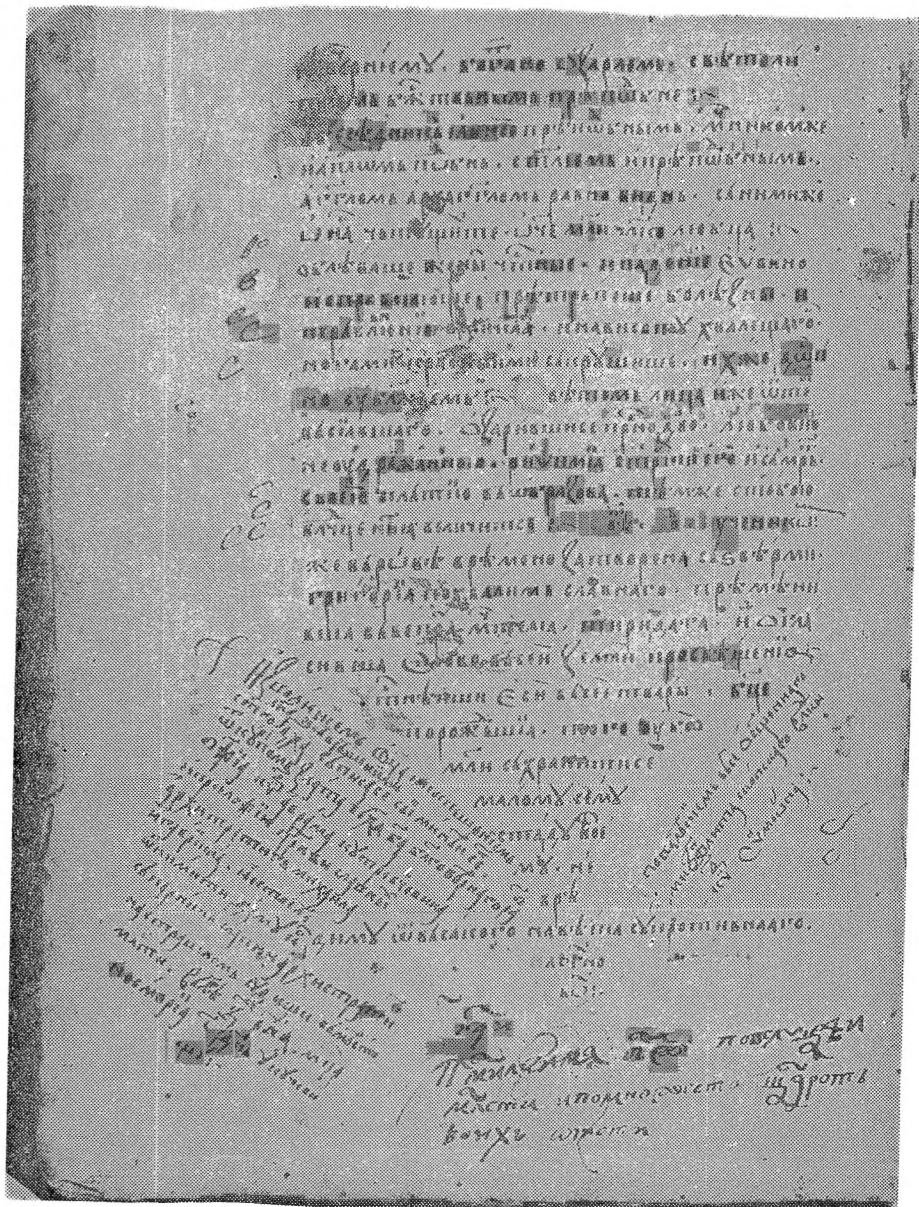
ВЪЗКОМ БОУ БОУ ЧИ ПЕЛЬ СЫ КШЕ ПЛА
БА ЖЕ ПЛА ПЛА КЕА . ДКО ЖЕ ПЛА ЖЕ
КЪ РИМА ШЕ ПОСА ПИ ГЛЕ . ПНЕО
ПРА ПЕ КЪ ТОГО ВЕ РЕ ПРО ПОВ БЛА Ж
Ш П ПЕ . ДКО ВРА ЖЕ В КЪ ТОГО ДНО
ЖА ДИ ПЕ . ДЖЕ П . ПОНЕ ПА ГЕ РА ДИ
ТО ПОН РЕ БО ЖЕ ПИ Д . НЕ ПО Б Е Д И М А Д
ПО К А Д А Ж П И ПЕ Х В К С И Л А . И ЖЕ П О К
С К А П А Г О Т О П И П Е А Д П Р И К А Б К Ш Е Ж .
З П А М Е П Е К О О У К О В Е Л И К О П Р И П Е Ж
П О П А П Р О П О В К Д А П Е . Е Ж Е П А В А Д П
П А П И Ш П Г О Р Е П И П Е А Д А К О П Х В Х П Е
З А П И К К Х П Р И П И . С Е Г О Р П О П О Р А

СЛБ 163 — Сборник, XV в., л. 2

СПБ 73 — Четвороевангелие, втора половина на XV в., л. 77

МСПЦ 53 — Кучевишки минеј, 1622 г., л. 197⁷

МСПЦ 53 — Кучевишки минеј, 1622 г., — ликот на Кирил Пејчиновиќ
врз внатрешната страна на првата корица

Аҗса ро айышъ ивреме
Аҗплайышъ има време
са ра аҗрашъ време има а
малытль време има аҗзев
вашъ време има аҗхор
време има аҗсе аҗишъ вре
и ма аҗсета ишъ
тык ма аҗишъ аҗс
време аҗцо аҗль галь н
то века аҗмь иҗаметъ а
знай то векъ цое аҗо цое а
Еро аҗцо аҗав сав а
конь на то века то векъ а
конь аҗ и ма иҗозт конь аҗ
аҗмоли и ма време то
векъ аҗра аҗо и ма време

І ПРІЯ СТОЯЩИЙ ДІАВОЛІ Н ПОВІД
БРОЄХА НЛИ ПТРАХА ПРІЯЗ МЕНЕ
КЛЕВЕТА Н СОСЖАМНІЕ: Н ВІДІХ
ЛАНЦІ НА ПІЯ ЧО ЛНОТЪ СЕ
ПРЕАДЪВАЛЕ: Н НОСХА КАЛЕКІЦЕ
Н КОПЛИ СОСЗ ЛАНЦІ: А ЄДНІ Н НОС
ХА ЧАШЫ Н ТРІЦЫ СОСЗ ПІЄНТЬ: СЕ
ПОВЪ ЧО СЕ С ПІВАЛЕ: Н ПОВО ПІЄНТЬ
КАКО ТНОН СЛАВЕНЪ: Н КАКО ТНІСНА
БЛЮВІДІМНА: Н СЕ ТЛІДАХА ПІА ДІАВОЛІ
КАКО Я СЕ ПРІАЛЕ: Н КАКО А СЕ ПІАНИ
Н СКАКАХА Н ПТРАХА КАКО МЕЛІЦІЕ
НОТА СЕ ПІАНИ: Н ЗВОРАЛЪ ТНІСНИ РІЧІ
Н ЗВОРОУЕН: ПІАКО ПІА ДІАВОЛІ

ИМЕНА ЁРЕНСКИ ИЛИ ОЩЕННИЧЕСКИ .

Крѣте ѿрѣи

Сколимѣи ѿрѣи конѣ

Марія презвѣтѣра

Ристе ѿрѣи

Дана презвѣтѣра

Келанъ ѿрѣи

Серафимъ ѿрѣи

Стефанъ ѿрѣи

Мартинъ ѿрѣи

Николай ѿрѣи

Григорія ѿрѣи

Димитрѣи презвѣтѣра

Свѣтратѣи ѿрѣи

Филиппъ ѿрѣи

Бавѣ ѿрѣи

Феофила ѿрѣи

Солтана Презвѣтѣра

Микитѣи Презвѣтѣра

Трапанъ ѿрѣи

Козманъ ѿрѣи

Мелхиседекъ ѿрѣи

Илиа ѿрѣи

Ангеле ѿрѣи

Петре ѿрѣи

Киприанъ ѿрѣи

ѿ Давидъ
решииъ въ
агосто 1853
Юлианъ 20

ѿ Јованъ
2233

ѿ Димитрѣи

ѿ Стефанъ

ѿ Келанъ

ѿ Илиа

ѿ Ангеле

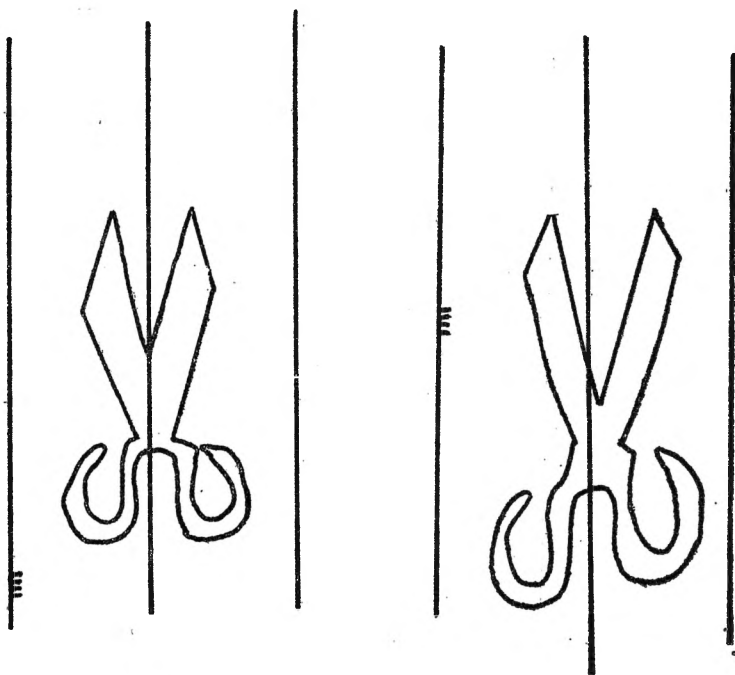
ѿ Петре

ѿ Киприанъ

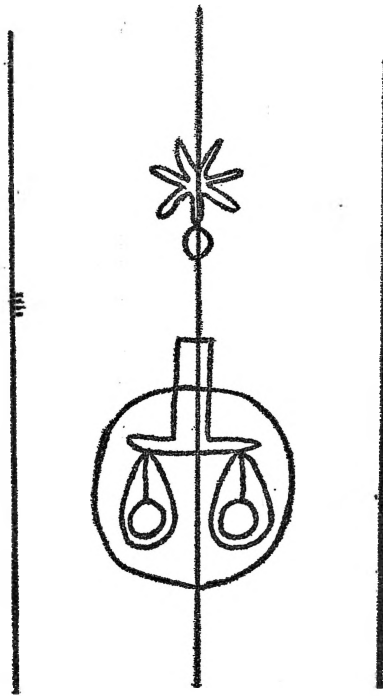
Матери

Григорія

Филиппъ

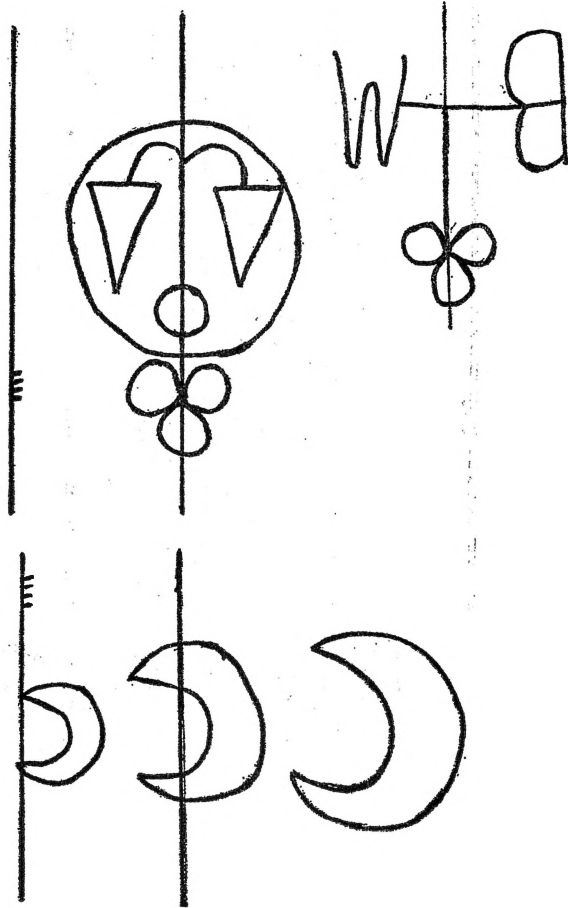

СПБ 73 — Четвороевангелие втора половина на XV век

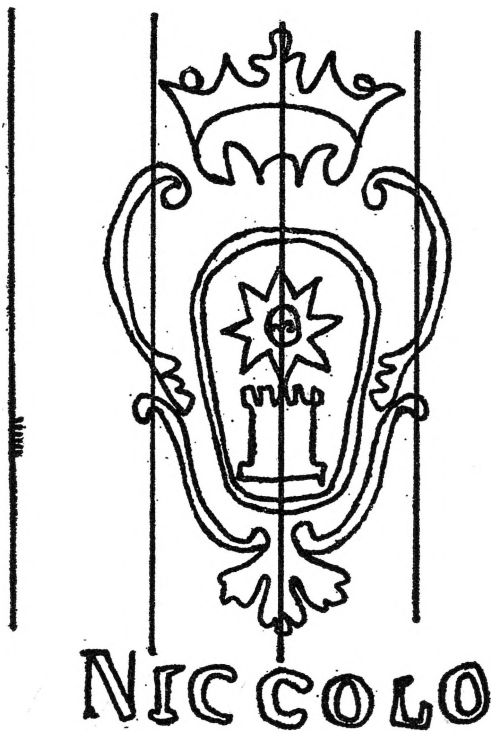

МСПЦ бр. 138 — Четвороевангелие, крај на XV поч. на XVI в.

МСПЦ бр. 28 — Посен триод, 1654 г.

МСПЦГ 154 — Зборник, 1811 год.